

Beslutsprocesser i rättspsykiatriska undersökningar: en inledande intervjustudie

En grundläggande förutsättning för individens rättssäkerhet och rättsväsendets legitimitet är att beslut och bedömningar i rättsprocesser ska baseras på sakliga omständigheter. Det finns dock vetenskapliga studier som visat att även i rättsliga frågor kan beslut påverkas av *bias* och *brus*. Bias handlar om tendenser att osakliga faktorer, till exempel en persons kön eller tidigare känd information om personen, får oproportionerligt stor inverkan på beslutet. Brus innebär exempelvis att olika bedömare kommer fram till olika bedömningar trots att de har samma underlag att utgå ifrån. Samtidigt börjar det växa fram kunskap om hur processen fram till ett beslut kan utformas så att den minskar risken för bias och brus och underlättar god besluts kvalitet.

Den rättspsykiatriska undersökningen är en komplex process, där experter ur flera professioner (läkare, psykologer och socialutredare) samarbetar med varandra för att successivt ta fram det underlag de använder för att göra sina bedömningar. Tidigare forskning har fokuserat på huruvida faktorer som klientens kön och etnicitet kan påverka utfallet av undersökningen. Samtidigt har det saknats vetenskapligt baserad kunskap om beslutsprocessen som leder fram till detta utfall, som kan få betydande rättsliga konsekvenser för de personer som genomgår rättspsykiatrisk undersökning.

I en vetenskaplig artikel som nyligen publicerats i *International Journal of Law and Psychiatry* (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160252721000388>) beskrivs resultaten från en kvalitativ studie där 38 experter som arbetar med rättspsykiatriska undersökningar beskriver beslutsprocessen. Experterna deltog i en intervju som täckte fem områden: undersökningsmetoder och information som ska ingå i en rättspsykiatrisk undersökning, vägledning från styrdokument, teamarbetets roll i undersökningen, ovanliga utredningsmoment i svåra fall, samt överflödiga utredningsmoment i dagens praxis.

Intervjusvaren analyserades och fanns utifrån sitt innehåll kunna sorteras in under fyra övergripande områden med totalt 117 underområden. (Ett femte övergripande område, "svåra fall" kommer att presenteras senare i en särskild artikel). De fyra områdena handlade om:

- 1. Vad besluten i den rättspsykiatriska bedömningen baserades på**
Här beskrev experterna vilken information de använde, hur de samlade in den informationen och hur de bedömde dess relevans. De beskrev också hur de kombinerade information från olika källor och en upplevelse av att arbetssättet i undersökningarna förändrats över tid.
- 2. Vägledning i beslut om hur undersökningen skulle genomföras**
Experterna beskrev hur de använde dels styrdokument och handledningar och dels kunskap de tillägnat sig genom erfarenhet för att genomföra sina utredningar och hur de hanterade situationer där de två motsade varandra.
- 3. Den formella styrningen och expertens handlingsutrymme**
Här beskrev experterna en situation där både de och utredningarna behövde anpassa sig efter formella krav och ramar. Samtidigt fanns en ansenlig mängd utrymme för professioner och enskilda experter att avgöra hur utredningarna skulle genomföras.

4. Teamarbets roll i beslutsprocessen

Experterna beskrev beslutsprocesserna i undersökningsteamet, olika funktioner i teamarbetet och omständigheter som påverkade hur väl teamarbetet fungerade.

Sammanfattningsvis tyder resultaten på att den rättspsykiatriska undersökningen är en påtagligt komplex och organisk beslutsprocess. Experterna tar fram och hanterar stora mängder information och värdet av en viss information kan variera påtagligt från ett ärende till ett annat. De ser sig själva som ansvariga inte bara för utfallet, utan även för att utforma en effektiv beslutsprocess i varje enskilt ärende. Det här inkluderar de gemensamma beslutsprocesserna i undersökningsteamet som tycks fylla många olika funktioner för experterna, till exempel att pröva utredningshypoteser och att dela information. Men teamet fyller inte nödvändigtvis samma funktion för alla teammedlemmar. Inte heller behöver det fylla samma funktion i alla ärenden.

Som beslutsprocess betraktad förefaller det finnas utrymme för en avsevärd flexibilitet i den rättspsykiatriska undersökningen. Det ger förutsättningar för goda bedömningar och effektivitet. Samtidigt kan en hög grad av flexibilitet vad gäller beslutsprocessens utformning innebära en risk för biaseffekter och effekter av kontextfaktorer som exempelvis stress eller oönskade grupprocesser. Den risken kan behöva hanteras för att garantera tillförlitliga bedömningar av god kvalitet. För att eventuellt klargöra var och hur beslutsprocessen kan behöva stöttas, krävs emellertid ytterligare studier av bland annat vilken effekt olika kontextfaktorer kan ha och hur beslutsprocessen påverkas av vid vilka tidpunkter olika typer av information blir tillgänglig.

Den här texten bygger på den första studien av fyra i ett forskningsprojekt där Göteborgs universitet i samarbete med Rättsmedicinalverket studerar den rättspsykiatriska verksamheten. I förlängningen vill vi med studien säkerställa att de rättspsykiatriska bedömningarna görs på ett så bra beslutsunderlag som möjligt.

Kontaktpersoner

Olof Svensson

Malin Hildebrand Karlén

Båda nås via RMV:s växel.